

ПОНЯТТЯ ДУХОВНОСТІ В ЕТИМОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Ю.Л.Старовойт,
Державний технічний університет (м. Вінниця)

У радянський період слово "духовність" було прийнято супроводжувати поміткою "застаріле" і тлумачити як духовну, інтелектуальну природу людини на протигагу її тілесній сутності [1, с. 455]. Оскільки ця лексема є похідною від багатозначного слова "дух", слід перш за все проаналізувати його семи для більш чіткого розуміння поняття духовності. Із багатьох значень цього слова для нашого дослідження актуальними будуть два з них:

- а) за міфологічними уявленнями: безтілесна, надприродна істота, що впливає на життя природи та людини (тобто Бог);
- б) психічні здібності, свідомість та мислення (тобто одна із сторін, що визначають людину).

В радянських словниках всупереч всім вимогам лексикографії, було також прийнято ідеологізувати тлумачення подібних слів. Ось чому в поясненнях до другого значення читаємо:

- в матеріалістичній філософії та психології: мислення, свідомість як особлива властивість високоорганізованої матерії;
- в ідеалістичній філософії: нематеріальне начало, що нібито лежить в основі всіх речей і явищ, яке є первинним по відношенню до матерії;
- за релігійними уявленнями: безсмертне, нематеріальне, божественне начало в людині; те ж, що і душа (там же).

Зазначимо одразу, що кропіткий аналіз релігійних першоджерел приводить ряд дослідників до висновку про помилковість ототожнення понять "дух" та "душа", яке виникло очевидно, через однокорінність пов'язаних з ними слів у нашій мові. Дух - це розум, раціональне, а душа - емоційне. Душа за релігійними канонами не позначається як безсмертна, безсмертним є лише дух.

Корінь слів "дух", "духовність", "духовний" праслов'янський, походить він від індоєвропейського кореня, що співвідносився поняттям повітря (в литовській мові - *dausos*). Цікаво і навіть символічно, що від цього ж індоєвропейського кореня походить грецьке *θεος* та латинське *Deus*, що перекладаються як Бог.

Однак вживання слова "дух" в релігійно-містичному значенні виникло не на національному ґрунті, а в результаті калькування

семантики грецького слова πνεύμα, корінь якого пізніше став для нас звичним завдяки широкому розповсюдженню запозичених згодом слів типу: "пневматика", "пневмонія" та ін.

Семантичне та дериваційне калькування грецьких слів разом з прямим запозиченням широко застосовувалось під час перекладу Біблії на старослов'янську мову більш як тисячу років тому. Серед новоутворених слів з'являється і "богодухновенність", що позначає откровення самого Бога людям. Однак у подальших списках закріплюється інший варіант цього слова - "боговдохновенність" з яким пов'язане і сучасне російське "вдохновение".

В латинському перекладі, який з'явився набагато раніше старослов'янського, поняття "дух" також передається за допомогою семантичної кальки, в результаті чого святим стає слово spiritus, корінь якого зараз відомий нам завдяки запозиченим словам: "спіритичний", "спіритуалізм" і навіть такому далекому від релігії, як "спирт". Цікаво, що з коренем цих слів пов'язане і запозичене нами дієслово "інспірувати", яке вживається з явно негативною конотацією, хоч в латинській мові *inspirare* значить "надихати", "давати натхнення".

Таким чином, протягом багатьох століть Європа, а за нею і весь світ використовували поняття духовності для позначення нашого безпосереднього зв'язку з Богом. Така позиція ставала важливим підґрунтям для виховання у людей почуття відповідальності перед Всевишнім не тільки за вчинки, але й за думки. Однак з появою войовничого атеїзму (в перекладі з грецької – безбожництва) вживання слова "духовність" у світському розумінні призводить до втрати суттєвого компоненту семантичної структури цієї лексеми, що повинен позначати зв'язок з надприродною силою - "боговдохновенністю". І оскільки у світських контекстах це слово вживається найчастіше для позначення певного душевного чи емоційного стану людини, варто було б у багатьох випадках обмежуватися терміном "естетичний".

Разом з тим незалежно від ідейного підґрунтя у трактуванні поняття духовності слід визнати існування щироного потягу кожної вихованої людини до чогось нематеріального, високого, яке окрилює і надихає на благородні вчинки і нові звершення у житті. Теологи в таких випадках вважають, що це і є проявом "боговдохновенності" яка залишається навіть у тих, хто впевнено вважає себе атеїстом.

У світських концепціях такий підхід або заперечується (у випадку войовничого атеїзму), або не береться до уваги, оскільки вважається, що сама людина є носієм духовності як мислячий суб'єкт. Слід лише зазначити, що надмірне захоплення світським трактуванням понять, що були запозичені з релігії, закономірно може

вести до цинізму та безпринципності, адже, як підкреслював Ф.М.Достоевський, "якщо Бога нема, то все дозволено", і людина, яка не боїться Бога, буде боятися лише поліцейського з палицею. Ось чому всі спроби побудувати суспільство на засадах атеїзму приводять до жорстокої диктатури.

Надмірний відхід від релігійного коріння при тлумаченні моральних понять може огрубити їх. Втрачаючи сакральність, високі моральні категорії починають обслуговувати блюзнірство. Одним з таких прикладів в сучасне вживання слова "цнота" (старослов'янський варіант – целомудріє). У світському контексті це всеохоплююче поняття зведено по суті до вузькогінекологічної проблеми.

Відірвані від сакрального контексту притаманні йому категорії можуть навіть суперечити своєму первісному значенню, як це трапилось, наприклад, з всесвітньо відомим афоризмом "у здоровому тілі здоровий дух". Зараз ця цитата з Ювенала трактується в площині причинного зв'язку між здоров'ям тіла та духу, хоч в оригіналі смисл зовсім інший: "**Orandum est ut sit mens sana in corpore sano**", тобто "молитися треба, щоб здоровий дух був у здоровому тілі" [3, с. 446].

ВИСНОВКИ

Плідно світська духовність може розвиватися лише з урахуванням контексту її релігійного першоджерела і за умови поваги до нього.

1. Словарь русского языка: в 3-х томах. - М., 1981: т. I.
2. Бабичев Н.Т., Боровский Я.М. Словарь латинских крылатых слов. - М., 1986

ЗМІСТ

Євтух М.Б. ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ	3
Громова Л.П. НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	9
Степанов Є.М. МІСТО І УНІВЕРСИТЕТ	13
Мацко Л.А. ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ В СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ	16
Брилін Б.А. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МУЗИЧНО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	21
Морез О.В., Подгорний А.П. ПАРАДИГМА ФУТУРОЛОГІЧНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ В СИСТЕМІ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН	26
Кузьмичов А.І., Старовойт Ю.Л. ВРАХУВАННЯ ДИНАМІКИ ГУМАНІТАРНОЇ КОМПОНЕНТИ ІНЖЕНЕРНОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНАХ І ПРОГРАМАХ ДИСЦИПЛІН	31
Осадчук В.С. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН З ГУМАНІСТИЧНИМИ ІДЕЯМИ	36
Макаров З.Ю., Трофімов О.В. ТЕОРІЯ МОТИВАЦІЇ І ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У НЕГУМАНІТАРНИХ ВУЗАХ	39
Залибівська О.Б. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	43
Степанов В.Я. ФОРМУВАННЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ – ВАЖЛИВЕ ЗАВДАННЯ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН В НЕГУМАНІТАРНИХ ВУЗАХ	47
Стеблецька Г.Е. ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІНІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	50
Фурик В.Г. ЄДНІСТЬ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ГУМАНІЗАЦІЇ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ОСВІТИ	55
Старовойт Ю.Л. ПОНЯТТЯ ДУХОВНОСТІ В ЕТИМОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ	60
Ігнатов Л.М. ГУМАНІСТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ДУХОВНОСТІ	63
Грозна Н.З. УНІВЕРСИТЕТСЬКІ ХУДОЖНІ МУЗЕЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕСТЕТИЧНІ СМАКИ СТУДЕНТІВ	66
Стрельбицький М.П. МІЖСЕМЕСТРОВА (КАНІКУЛЯРНА) СТУДЕНТСЬКА ТВОРЧА РОБОТА З КУРСУ “УКРАЇНСЬКА ТА ЗАРУБІЖНА КУЛЬТУРА” У ТЕХНІЧНОМУ ВУЗІ (з досвіду роботи)	71
Зінько О.В. КУРС “ЛЮДИНА ТА КУЛЬТУРА” В ТЕХНІЧНОМУ ВУЗІ	74